

УДК 657:658

Дроздова О.Г., к.е.н., доцент,
завідувач кафедри обліку і оподаткування
*Одеський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету*

Пашенко І.В., магістр
*Одеський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету*

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Дроздова О.Г., Пашенко І.В. Проблеми обліку дебіторської заборгованості в Україні та шляхи їх вирішення. У статті проведено дослідження недоліків наявної системи обліку дебіторської заборгованості в Україні. Розглянуто етапи формування політики управління дебіторською заборгованістю для поліпшення фінансового стану господарюючих суб'єктів. Наведено динаміку показників дебіторської заборгованості в Україні за останні декілька років. Проведено аналіз статистичних даних. Запропоновано шляхи вдосконалення обліку дебіторської заборгованості.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, підприємство, резерв сумнівних боргів, безнадійна заборгованість.

Дроздова Е.Г., Пашенко И.В. Проблемы учета дебиторской задолженности в Украине и пути их решения. В статье проведено исследование недостатков существующей системы учета дебиторской задолженности в Украине. Рассмотрены этапы формирования политики управления дебиторской задолженностью для улучшения финансового состояния хозяйствующих субъектов. Приведена динамика показателей дебиторской задолженности в Украине за последние несколько лет. Проведен анализ статистических данных. Предложены пути совершенствования учета дебиторской задолженности.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, предприятие, резерв сомнительных долгов, безнадежная задолженность.

Drozдова O.G., Paschenko I.V. Problems of debt security accounting in Ukraine and ways for their decision. The article analyzes the disadvantages of the existing accounting system of accounts receivable in Ukraine. The stages of formation of the policy of management of accounts receivable for improvement of financial condition of economic entities are considered.

Key words: receivables, enterprise, reserve of doubtful debts, bad debts.

Постановка проблеми. Проведення розрахунків із суб'єктами господарювання, а також із фізичними особами є невід'ємною частиною діяльності кожного сучасного підприємства. Встановлення певних відносин із ними зумовлює виникнення дебіторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість є нормальним явищем у діяльності підприємства доти, доки вона контролювана та своєчасно погашається. Постановка правильно організованого обліку та аналізу виникнення зобов'язань із боку контрагентів на підприємствах перш за все повинна сприяти недопущенню прострочення термінів платежу і доведення заборгованості до стану безнадійної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем організації обліку розрахунків із дебіторами в різні роки займалися такі вітчизняні науковці: М.Д. Білик, Ф.Ф. Бутинець, І. Буфатина, Б.І. Валуєв, С.Ф. Голов, В.І. Єфіменко, В.М. Костюченко, М.В. Кужельний, Ю.Я. Литвин, О.В. Лишиленко, В.Г. Лінник, К.С. Сурніна, Н.М. Ткаченко та багато інших.

Проте методи впливу на формування дебіторської заборгованості, недосконалість алгоритму управління дебіторською заборгованістю та ін. потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є комплексне дослідження теоретико-методичних положень та виявлення наявних проблем, пов'язаних з обліком розрахунків із дебіторами, та обґрунтування напрямів удосконалення обліку дебіторської заборгованості підприємств.

Виклад основних результатів. Дебіторська заборгованість – це актив підприємства, що працює на контрагента, який виник на підставі договорів, угод. Стягнення дебіторської заборгованості щодо добросовісних боржників не викликає особливих труднощів, достатньо кількох телефонних дзвінків або претензійних листів. Утім, не всі ділові партнери ведуть себе сумлінно, намагаючись знайти шляхи ухилення від своїх зобов'язань. Саме в такому разі підприємству буде корисна практика зі стягнення дебіторської заборгованості або кваліфікована юридична допомога [3].

Аналіз наявних підходів до визначення проблемних питань щодо дебіторської заборгованості та напрямів її вдосконалення в науковому середовищі представлено на рис. 1 [1].

Вчені визначають основні етапи формування політики управління дебіторською заборгованістю, що повинно призвести до поліпшення фінансового стану господарюючих суб'єктів. Перший етап – це

Рис. 1. Проблеми дебіторської заборгованості в Україні, які розглядали науковці [4]

аналіз дебіторської заборгованості в минулому періоді. Другим етапом є формування принципів кредитної політики по відношенню до покупців.

Формуються певні відповідні параметри, згідно з вибраним типом кредитної політики на третьому етапі. Четвертий етап – формування стандартів оцінки покупців і диференціація умов надання кредиту. П'ятий етап являє собою формування процедур інкасації дебіторської заборгованості, який передбачає розроблення низки заходів щодо погашення дебіторської заборгованості, терміни сплати якої прострочені.

Шостий етап – забезпечення використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості, які прискорюють її переведення в грошову форму оборотних активів. До сьомого етапу належить побудова ефективної системи контролю над рухом і своєчасною інкасацією дебіторської заборгованості [5].

На основі аналізу наукових праць і літературних джерел можна виділити найбільш актуальні проблеми обліку дебіторської заборгованості:

1) проблема організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та її місце в обліковій політиці;

2) проблема реальної оцінки дебіторської заборгованості;

3) проблема формування та обліку резерву сумнівних боргів;

4) проблема відображення дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку [1].

Статистичні дані обсягів дебіторської заборгованості за 2012–2016 рр. наведено на рис. 2.

Дебіторська заборгованість у 2012 р. становила 1 701 397,3 млн. грн., у 2013 р. відбулося незначне збільшення – 1 778 103,7 млн. грн., у 2014 р. дорівнювала 1 962 772,1 млн. грн., у 2015 р. – 2 517 203,5 млн. грн., у 2016 р. – 3 945 631,4 млн. грн.

У 2016 р. сукупна величина поточної дебіторської заборгованості підприємств усіх галузей України порівняно з 2015 р. зросла на 56,75%, а порівняно з 2012 р. – на 131,91%. Загалом у період із 2012 по 2016 р., тобто протягом п'яти років, вона в середньому зростала на 23,40%. Крім того, частка дебіторської заборгованості в загальній структурі оборотних коштів також має тенденцію до зростання, і в 2016 р. показник досяг 68,3%, тобто зріс на 7% порівняно з 2015 р.

Аналіз показників дебіторської заборгованості в Україні за даними Державної служби статистики за 2016 р. наведено на рис. 3.

У 2016 р. дебіторська заборгованість у сільському, лісовому та рибному господарстві становила 1 092 111,3 млн. грн. (у 2015 р. – 342 782,5 млн. грн.). У цьому ж році заборгованість у промисловому секторі становила 990 702,4 млн. грн. (у 2015 р. – 767 422,2 млн. грн.). Дебіторська заборгованість у будівництві два роки назад становила 115 496,3 млн. грн., у сфері інформації та телекомунікації – 48 271,7 млн. грн., у сфері освіти – 391,2 млн. грн., охорони здоров'я та соціальної допомоги – 2 054,4 млн. грн.

У фінансовій та страховій діяльності з 2012 р. відбулося зменшення дебіторської заборгованості (рис. 4).

Згідно з діаграмою, з 2012 до 2016 р. відбулося зменшення дебіторської заборгованості на 26 183,7 млн. грн. На думку фахівців, для управління дебіторською заборгованістю підприємство повинно сформувати кредитну політику, а саме: 1) стандарти кредитоспроможності покупців; 2) період кредитування; 3) політику стягнення заборгованості; 4) різноманітні пільги, що надаються за більш швидкі

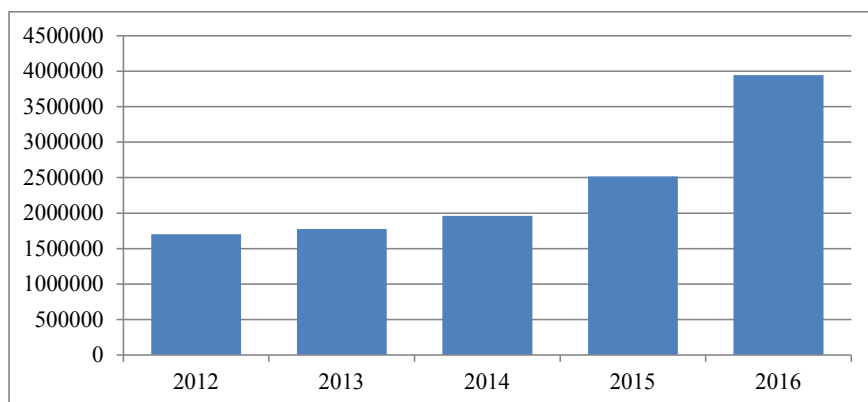

Рис. 2. Динаміка обсягів дебіторської заборгованості підприємств України протягом 2012–2016 рр., млн. грн. [8]

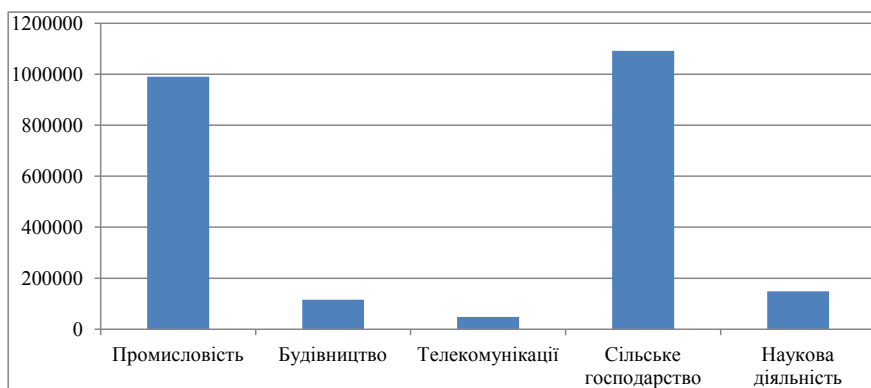

Рис. 3. Динаміка дебіторської заборгованості на підприємствах України за деякими видами економічної діяльності за 2016 р., млн. грн. [7]

платежі. Дослідження фахівців свідчать, що у цьому питанні велике значення має облікова політика підприємства.

Щоб поліпшити облік дебіторської заборгованості, треба: приділити увагу вдосконаленню нормативного забезпечення обліку дебіторської заборгованості; гармонізувати бухгалтерський та податковий облік у частині формування резерву сумнівних боргів, обліку сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості; створити відділ внутрішнього контролю за сумнівною та безнадійною заборгованістю; забезпечити своєчасний контроль співвідношення заборгованостей.

Отже, вдосконалення обліку дебіторської заборгованості за вказаними напрямками має підвищити їх ефективність, що забезпечить своєчасність, повноту та юридичну обґрунтованість розрахунків із дебіторами як запоруку успішного розвитку, стабільності та стійкості вітчизняних підприємств у сучасних ринкових умовах [7].

На нашу думку, потрібно приділити більше уваги й удосконалити класифікацію дебіторської заборгованості, яка дасть можливість здійснювати порівняльний аналіз варіантів угруповання розрахунків із дебіторами за різними класифікаційними ознаками. Також потрібно внести зміни до П(С)БО 10 стосовно віднесення до поточних активів дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги, внесення змін до Плану рахунків, що діє в Україні, які забезпечать окремих облік довгострокової та поточної дебіторської заборгованості [2].

На нашу думку, для зменшення дебіторської заборгованості на українських підприємствах необхідно:

1) використовувати метод нарахування резерву сумнівних боргів на підставі класифікації дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за строками непогашення (до 3, 6 і 12 місяців);

2) використовувати метод надання знижок за дострокової оплати;

3) створювати резерв сумнівних боргів за результатами інвентаризації дебіторської заборгованості в кінці року перед складанням звітності, а використовувати його протягом звітного року;

4) збільшувати кількість покупців і замовників підприємства для зменшення масштабів ризику несплати боргів [9].

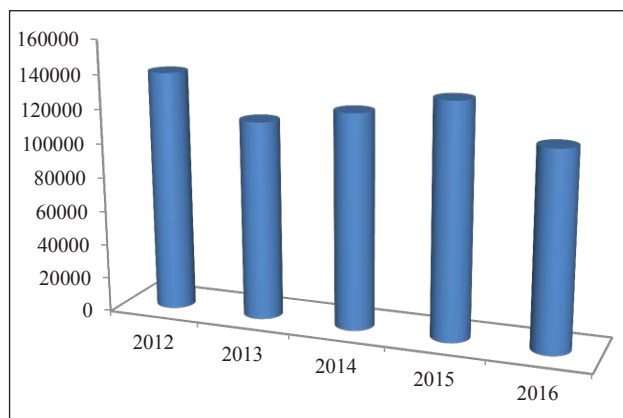

Рис. 4. Динаміка дебіторської заборгованості у фінансовій та страхувальній діяльності з 2012 по 2016 рр., млн. грн. [7]

Управління заборгованістю необхідно починати з планування. Далі визначаються цілі та завдання управління дебіторською заборгованістю, які можна розділити на дві підсистеми: кредитна політика, яка базується на використанні дебіторської заборгованості як інструменту збільшення обсягу продажу; комплекс заходів для зниження рівня ризику виникнення простроченої чи безнадійної заборгованості [4].

Опираючись на те, які цілі стоять у пріоритеті, на підприємстві відбувається подальше планування та управління дебіторською заборгованістю (рис. 5).

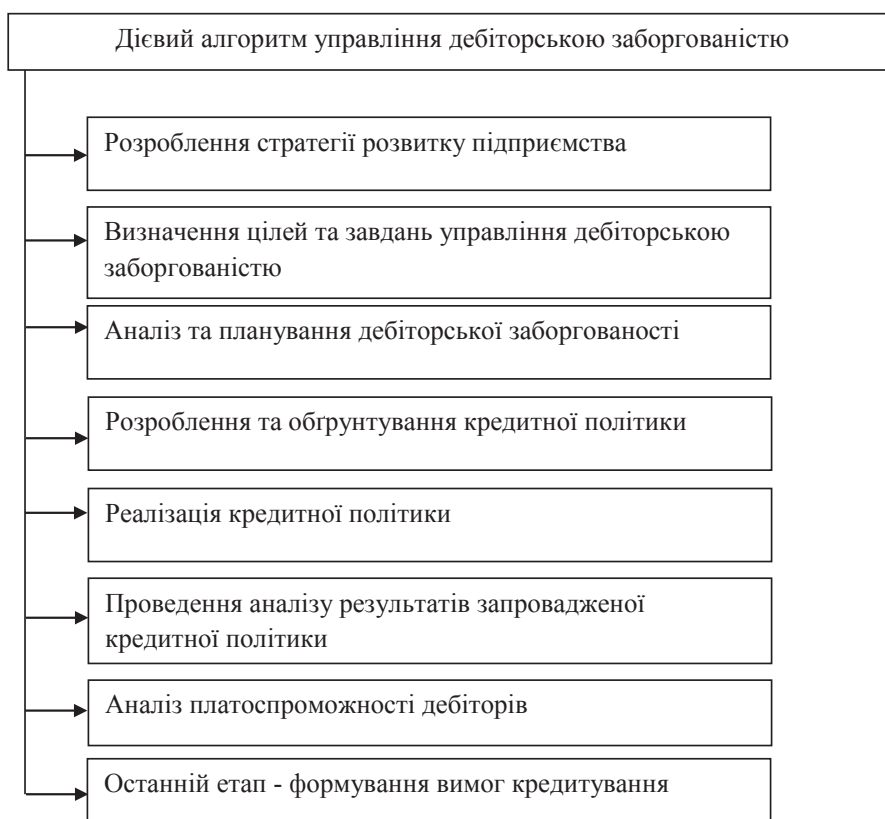

Рис. 5. Алгоритм управління дебіторською заборгованістю [6]

У сучасних умовах господарювання розроблення ефективної методики управління дебіторською заборгованістю є однією з головних проблем у вирішенні завдань підприємства з позиції забезпечення фінансової безпеки та досягнення позитивних результатів у фінансовій санації.

Щоб ефективно управляти дебіторською заборгованістю, необхідно користуватися фінансовими інструментами, які зможуть оптимізувати грошові надходження. Плюс до всього треба враховувати необхідність нарощування обсягів діяльності [6].

Для того щоб не виникала заборгованість, необхідно впроваджувати зарубіжний досвід. Американські вчені впевнені в тому, що треба своєчасно оцінювати кредитоспроможність дебітора. Для цього можна взяти довідку в банку. Популярним методом перевірки стане взяття торговельної довідки, яку надають інші компанії, які працюють чи працювали з дебітором. Фірма може самостійно скласти кредитний рейтинг організацій, у якому будуть зазначені дані про фізичні та юридичні особи. Також можна проаналізувати фінансові звіти майбутніх дебіторів. Якщо дані застарілі, це буде дзвіночком для компа-

нії, щоб не надавати послуги, товари, продукцію в борг чи не за вигідними умовами.

Висновки. Облік дебіторської заборгованості є одним із важливих та дискусійних питань. На сучасному етапі економічного розвитку вітчизняні підприємства неспроможні ефективно управляти дебіторською заборгованістю, яка займає вагому частку в оборотних активах, що спричиняє кризу взаємоне-платежів.

Необхідно передбачити в наказі про облікову політику підприємства додатково умови застосування оцінки заборгованості за справедливою вартістю, що відповідає вимогам концепції управління вартістю підприємства; зазначити порядок, за яким списується безнадійна заборгованість, у тому числі закріпити в наказі, що заборгованість списується з балансу відповідно до розпорядження керівника на підставі проведеної інвентаризації та письмового обґрунтування доцільності списання. Для вдосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємствах України треба негайно здійснити низку змін як на законодавчому рівні, так і на рівні облікової політики підприємства.

Список літератури:

1. Буднік Т.В., Гнатенко Є.П. Проблеми та шляхи удосконалення дебіторської заборгованості як об'єкта обліку та аналізу. Вісник Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського. 2016. № 9. С. 740–743.
2. Бурлаков О.О. Проблемні питання та шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємствах. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/9/111.pdf>.
3. Дебіторська заборгованість: особливості обліку. URL: <http://www.visnuk.com.ua/ru/pubs/id/9795>.
4. Ковтуненко К.В., Ковалик О.А. Управління дебіторською заборгованістю як інструмент зменшення фінансових ризиків на малих підприємствах. Економ. журн. Одес. політехн. ун-ту. 2017. № 1(1). С. 52–57. URL: <http://economics.opu.ua/ejoru/2017/No1/52.pdf>.
5. Петрик М.В. Проблеми обліку дебіторської заборгованості. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=68623>.
6. Потриваєва Н.В. Місце дебіторської заборгованості у фінансових активах підприємства. Ефективна економіка. 2015. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3945>.
7. Сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Діяльність суб'єктів господарювання за 2017 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ9_u.htm.
9. Фінансова звітність державних підприємств. URL: <http://www.spfu.gov.ua/ua/content/civil-access-data-Finansova-zvitnist-derzhavnih-pidpriemstv-funkcii-upravlinnya-majnom-yakih-peredani-do-Fondu-derzhavnogo-majna-Ukraini-u-zv'yazku-z-prijnyattiam-rishennya-pro-ih-privatizaciju.html>.